NCERT Archive

SOLUTIONS BOOK

CLASS 6

Sanskrit · Deepakam

CHAPTER 11

यः जानाति सः पण्डितः

Complete Exercise Solutions · सम्पूर्ण अभ्यास-समाधान

प्रहेलिका-विवरणम्

वयम् अभ्यासं कुर्मः

परियोजनाकार्यम्

Contents

Class 6 Sanskrit · Deepakam · Chapter 11 — यः जानाति सः पण्डितः

IN

प्रहेलिका-विवरणम्

5 riddles · R1 R2 R3 R4 R5

3

EX

वयम् अभ्यासं कुर्मः

8 questions · Q1 Q2 Q3 Q4 Q5 Q6 Q7 Q8

7

PR

परियोजनाकार्यम्

3 tasks · T1 T2 T3

18

Every question is followed by its answer. Question numbers above are clickable and the PDF bookmarks panel lets you jump to any section or question.

The word-meaning table of the lesson (p. 113) already gives Hindi and English meanings; its column “मातृभाषया अर्थं लिखन्तु” is for each student’s own mother tongue. The reading, singing and memorising items (अवधेयांशः, योग्यताविस्तरः) carry no written questions.

हिन्दी: प्रत्येक प्रश्न के बाद उसका उत्तर दिया गया है। ऊपर प्रश्न-संख्याओं पर क्लिक करके सीधे वहाँ जाया जा सकता है। पाठ की शब्दार्थ-तालिका (पृ. 113) में हिन्दी और अंग्रेज़ी अर्थ पहले से दिए हैं; “मातृभाषया अर्थं लिखन्तु” स्तम्भ प्रत्येक विद्यार्थी की अपनी मातृभाषा के लिए है। अवधेयांशः तथा योग्यताविस्तरः के पठन-गायन-स्मरण कार्यों में लिखित प्रश्न नहीं हैं।

NCERT Archive

IN

CLASS 6 SANSKRIT · DEEPAKAM · CHAPTER 11

प्रहेलिका-विवरणम्

Solutions · 5 riddles · समाधान · ५ प्रहेलिकाः

RIDDLE 1 प्र हे लि का १

भोजनान्ते च किं पेयं जयन्तः कस्य वै सुतः ।
कथं विष्णुपदं प्रोक्तं तक्रं शक्रस्य दुर्लभम् ॥ १ ॥

विवरणम् –

(क) भोजनस्य अन्ते किं पानीयम् ?

(ख) जयन्तः कस्य पुत्रः ?

(ग) विष्णोः सान्निध्यं कथम् उक्तम् ?

ANSWER उत्तर

(क) तक्रम्
Buttermilk · छाछ
p. 112 — “तक्रं शक्रस्य दुर्लभम्”

(ख) शक्रस्य
Of Shakra (Indra) — Jayanta is Indra’s son · इन्द्र का (पुत्र जयन्त)
p. 112 — “जयन्तः कस्य वै सुतः”

(ग) दुर्लभम्
Hard to obtain · कठिनाई से मिलने वाला
p. 112 — “कथं विष्णुपदं प्रोक्तम्”

(क) तक्रम् · (ख) शक्रस्य · (ग) दुर्लभम्

NCERT Archive

RIDDLE 2 प्रहेलिका २

न तस्यादिर्न तस्यान्तो मध्ये यस्तस्य तिष्ठति ।
तवाप्यस्ति ममाप्यस्ति यदि जानासि तद्वद ॥ २ ॥

विवरणम् – तस्य आदिः 'न' अस्ति, तस्य अन्तः अपि 'न' अस्ति, तस्य मध्ये 'य' तिष्ठति । तत् तव अपि अस्ति । मम अपि अस्ति । यदि जानासि तत् वद –

ANSWER उत्तर

उ. नयनम्

Eye (न + य + न) · आँख — it begins and ends with 'न', with 'य' in the middle; you and I both have it

p. 113 — answer key: "नयनम्"

उ. नयनम् (eye · आँख)

RIDDLE 3 प्रहेलिका ३

वृक्षस्याग्रे फलं दृष्टं फलाग्रे वृक्ष एव च ।
अकारादिं सकारान्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ ३ ॥

विवरणम् – वृक्षस्य अग्रे फलं दृष्टं, फलस्य अग्रे वृक्षः एव च । अकारः यस्य आदिः, तथैव सकारः यस्य अन्ते अस्ति, तत् पदं यः जानाति सः पण्डितः –

ANSWER उत्तर

उ. अनानसः

Pineapple · अनानास — the word begins with 'अ' and ends with 'स'; the fruit has a leafy crown on top

p. 113 — answer key: "अनानसः"

उ. अनानसः (pineapple · अनानास)

NCERT Archive

RIDDLE 4 प्रहेलिका ४

किमिच्छति नरः काश्यां भूपानां को रणे हितः ।
को वन्द्यः सर्वदेवानां दीयतामेकमुत्तरम् ॥ ४ ॥

विवरणम् –

(क) मनुष्यः काश्यां किम् इच्छति ?

(ख) युद्धे महाराजानां कः हितः ?

(ग) कः सर्वदेवानां वन्दनीयः ? एकपदेन उत्तरं ददातु –

ANSWER उत्तर

(क) मृत्युम्
Death (liberation in Kashi) · मृत्यु (काशी में मोक्ष हेतु)
p. 113 — answer key: "मृत्युम्"

(ख) जयः
Victory · विजय
p. 113 — answer key: "जयः"

(ग) मृत्युञ्जयः
Mrityunjaya (Shiva) = मृत्युम् + जयः, one word that joins (क) and (ख) · मृत्युञ्जय (शिव)
p. 113 — "को वन्द्यः सर्वदेवानाम्"

(क) मृत्युम् · (ख) जयः · (ग) मृत्युञ्जयः

NCERT Archive

RIDDLE 5 प्रहेलिका ५

कुलालस्य गृहे ह्यर्धं तदर्धं हस्तिनापुरे ।
द्वयं मिलित्वा लङ्कायां यो जानाति स पण्डितः ॥ ५ ॥

विवरणम् –

(क) कुम्भकारस्य गृहे तस्य अर्धं किम् अस्ति ?

(ख) हस्तिनापुरे तस्य अपरम् अर्धम् किम् अस्ति ?

(ग) द्वयं मिलित्वा पूर्णरूपं लङ्कायां किम् अस्ति ?

ANSWER उत्तर

(क) कुम्भः
Pot · घड़ा (the potter's half) — first half of कुम्भकर्ण
p. 113 — answer key: "कुम्भः"

(ख) कर्णः
Karna of Hastinapura · हस्तिनापुर का कर्ण — second half
p. 113 — answer key: "कर्णः"

(ग) कुम्भकर्णः
Kumbhakarna, in Lanka (कुम्भ + कर्ण) · लङ्का का कुम्भकर्ण
p. 113 — "द्वयं मिलित्वा लङ्कायाम्"

(क) कुम्भः · (ख) कर्णः · (ग) कुम्भकर्णः

NCERT Archive

EX

CLASS 6 SANSKRIT · DEEPAKAM · CHAPTER 11

वयम् अभ्यासं कुर्मः

Solutions · 8 questions · समाधान · ८ प्रश्न

QUESTION 1 प्रश्न १

१. पाठस्य आधारेण निम्नलिखितानां प्रश्नानाम् एकपदेन उत्तरं लिखन्तु —

(क) भोजनान्ते पातुं योग्यं किम् ?

(ख) सर्वदेवानां वन्दनीयः कः ?

(ग) जयन्तः कस्य सुतः ?

(घ) लङ्कायां मिलित्वा कस्य पूर्णरूपम् अस्ति ?

ANSWER उत्तर

(क) तक्रम्
Buttermilk · छाछ
p. 112 — "तक्रं शक्रस्य दुर्लभम्"

(ख) मृत्युञ्जयः
Mrityunjaya (Shiva) · मृत्युञ्जय (शिव)
p. 113 — "को वन्द्यः सर्वदेवानाम्"

(ग) शक्रस्य
Of Shakra (Indra) · इन्द्र का
p. 112 — "जयन्तः कस्य वै सुतः"

(घ) कुम्भकर्णस्य
Of Kumbhakarna · कुम्भकर्ण का
p. 113 — "द्वयं मिलित्वा लङ्कायाम्"

(क) तक्रम् · (ख) मृत्युञ्जयः · (ग) शक्रस्य · (घ) कुम्भकर्णस्य

NCERT Archive

QUESTION 2 प्रश्न २

२. पाठस्य आधारेण निम्नलिखितानां प्रश्नानां पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखन्तु —

(क) विष्णुपदं कथं प्रोक्तम् ?

(ख) कस्य आदिः अन्तः च 'न' अस्ति ?

(ग) नरः काश्यां किम् इच्छति ?

(घ) कुलालस्य गृहे अर्धं किम् अस्ति ?

ANSWER उत्तर

(क) विष्णुपदं **दुर्लभं** प्रोक्तम् ।
p. 112 (Vishnu's abode is said to be hard to attain.)
हिन्दी: विष्णुपद को दुर्लभ कहा गया है।

(ख) **नयनस्य** आदिः अन्तः च 'न' अस्ति ।
p. 112 (The first and the last letter of 'nayanam' (eye) is 'न'.)
हिन्दी: नयन (आँख) शब्द के आदि और अन्त में 'न' है।

(ग) नरः काश्यां **मृत्युम्** इच्छति ।
p. 113 (A man wishes for death in Kashi.)
हिन्दी: मनुष्य काशी में मृत्यु की इच्छा करता है।

(घ) कुलालस्य गृहे अर्धं **कुम्भः** अस्ति ।
p. 113 (In the potter's house there is half — 'kumbha'.)
हिन्दी: कुम्हार के घर में (कुम्भकर्ण का) आधा भाग 'कुम्भ' है।

QUESTION 3 प्रश्न ३

३. अधोलिखितानि शब्दरूपाणि पठन्तु अवगच्छन्तु स्मरन्तु च —

ANSWER उत्तर

Reading / memorising task — no written answer is asked. The षष्ठी-विभक्ति table of pp. 115–116 is reproduced below for revision. Pattern: singular ends in **-स्य** (अकारान्त masc./neut.), **-आयाः** (आकारान्त fem.), **-याः** (ईकारान्त fem.); dual in **-योः**; plural in **-नाम्**.
हिन्दी: यह पढ़ने-समझने और याद करने का कार्य है; लिखित उत्तर नहीं माँगा गया। पाठ की षष्ठी-विभक्ति तालिका दोहराने के लिए नीचे दी गई है।

NCERT Archive

लिङ्गम्	शब्दः	षष्ठी-विभक्त्यन्तानि रूपाणि (एकवचनम् · द्विवचनम् · बहुवचनम्)		
अकारान्त-पुंलिङ्गम्	**छात्रः**	छात्रस्य	छात्रयोः	छात्राणाम्
	विद्यालयः	विद्यालयस्य	विद्यालययोः	विद्यालयानाम्
	सुतः	सुतस्य	सुतयोः	सुतानाम्
	रामः	रामस्य	रामयोः	रामाणाम्
आकारान्त-स्त्रीलिङ्गम्	**सीता**	सीतायाः	सीतयोः	सीतानाम्
	कथा	कथायाः	कथयोः	कथानाम्
	प्रिया	प्रियायाः	प्रिययोः	प्रियाणाम्
ईकारान्त-स्त्रीलिङ्गम्	**नदी**	नद्याः	नद्योः	नदीनाम्
	देवी	देव्याः	देव्योः	देवीनाम्
अकारान्त-नपुंसकलिङ्गम्	**पुस्तकम्**	पुस्तकस्य	पुस्तकयोः	पुस्तकानाम्
	उद्यानम्	उद्यानस्य	उद्यानयोः	उद्यानानाम्
	फलम्	फलस्य	फलयोः	फलानाम्
	भोजनम्	भोजनस्य	भोजनयोः	भोजनानाम्
सर्वनामपदानि	**अहम् (अस्मद्)**	मम	आवयोः	अस्माकम्
	त्वम् (युष्मद्)	तव	युवयोः	युष्माकम्
	तत् (पुंलिङ्गम्)	तस्य	तयोः	तेषाम्
	तत् (स्त्रीलिङ्गम्)	तस्याः	तयोः	तासाम्
	तत् (नपुंसकलिङ्गम्)	तस्य	तयोः	तेषाम्
	एतत् (पुंलिङ्गम्)	एतस्य	एतयोः	एतेषाम्
	एतत् (स्त्रीलिङ्गम्)	एतस्याः	एतयोः	एतासाम्
	एतत् (नपुंसकलिङ्गम्)	एतस्य	एतयोः	एतेषाम्

NCERT Archive

QUESTION 4 प्रश्न ४

४. उदाहरणानुसारं वाक्यानि लिखन्तु —

यथा - विद्यालयः छात्रः → विद्यालयस्य छात्रः गच्छति ।

(क) द्विचक्रिका चक्रम् ..... भ्रमति ।

(ख) वृक्षः फलम् ..... खादति ।

(ग) छात्रा नाम ..... पृच्छति ।

(घ) रामः पुस्तकम् ..... आनयति ।

(ङ) मन्दिरम् शिखरम् ..... पश्यति ।

ANSWER उत्तर

Rule: the first word takes the षष्ठी (genitive) form — it shows the relation "of" — and the second word stays as it is.

हिन्दी: पहले शब्द में षष्ठी विभक्ति लगती है (सम्बन्ध — "का/की/के"); दूसरा शब्द वैसा ही रहता है।

(क) **द्विचक्रिकायाः** चक्रं भ्रमति ।

द्विचक्रिका → द्विचक्रिकायाः · p. 116 (The wheel of the bicycle turns.)

हिन्दी: साइकिल का पहिया घूमता है।

(ख) **वृक्षस्य** फलं खादति ।

वृक्षः → वृक्षस्य · p. 116 (He eats the fruit of the tree.)

हिन्दी: (वह) पेड़ का फल खाता है।

(ग) **छात्रायाः** नाम पृच्छति ।

छात्रा → छात्रायाः · p. 116 (He asks the name of the girl student.)

हिन्दी: (वह) छात्रा का नाम पूछता है।

(घ) **रामस्य** पुस्तकम् आनयति ।

रामः → रामस्य · p. 116 (He brings Rama's book.)

हिन्दी: (वह) राम की पुस्तक लाता है।

(ङ) **मन्दिरस्य** शिखरं पश्यति ।

मन्दिरम् → मन्दिरस्य · p. 116 (He sees the top of the temple.)

हिन्दी: (वह) मन्दिर का शिखर देखता है।

NCERT Archive

QUESTION 5 प्रश्न ५

५. तालिकायां प्रदत्तानां शब्दानां षष्ठीविभक्तेः रूपाणि रिक्तस्थानेषु लिखन्तु —

उदाहरणम् – देवः → देवस्य · रमा → रमायाः · भवनम् → भवनस्य

ANSWER उत्तर

पुंलिङ्गम्	
देवः	देवस्य
वृक्षः	वृक्षस्य
द्वारपालः	द्वारपालस्य
स्यूतः	स्यूतस्य
अनुजः	अनुजस्य
अग्रजः	अग्रजस्य
पितामहः	पितामहस्य
मातुलः	मातुलस्य
प्राचार्यः	प्राचार्यस्य
विद्यालयः	विद्यालयस्य
पितृव्यः	पितृव्यस्य

स्त्रीलिङ्गम्	
रमा	रमायाः
छात्रा	छात्रायाः
दोला	दोलायाः
उपासना	उपासनायाः
पुस्तिका	पुस्तिकायाः
भ्रातृजाया	भ्रातृजायायाः
अग्रजा	अग्रजायाः
स्नुषा	स्नुषायाः
लेखनी	लेखन्याः
पत्नी	पत्न्याः
पुत्री	पुत्र्याः

नपुंसकलिङ्गम्	
भवनम्	भवनस्य
उद्यानम्	उद्यानस्य
वनम्	वनस्य
सूत्रम्	सूत्रस्य
पत्रम्	पत्रस्य
यन्त्रम्	यन्त्रस्य
वातायनम्	वातायनस्य
पुष्पम्	पुष्पस्य
सङ्गणकम्	सङ्गणकस्य
गृहम्	गृहस्य
वार्तापत्रम्	वार्तापत्रस्य

Note: लेखनी, पत्नी, पुत्री are ईकारान्त feminine words, so they follow नदी → नद्याः (not the -आयाः pattern of रमा). हिन्दी: लेखनी, पत्नी, पुत्री ईकारान्त स्त्रीलिङ्ग शब्द हैं, इसलिए इनके रूप नदी → नद्याः की तरह बनते हैं।

NCERT Archive

QUESTION 6 प्रश्न ६

६. रिक्तस्थानेषु कुटुम्बस्य परिचयं लिखन्तु —

यथा – मम नाम दिनेशः । मम पितुः नाम सुरेशः ।

मम मातुः नाम ..... । मम अग्रजस्य नाम ..... ।

मम अनुजायाः नाम ..... । मम पितामहस्य नाम ..... ।

मम पितामह्याः नाम ..... । मम पितृव्यस्य नाम ..... ।

मम पितृव्यायाः नाम ..... । एतत् मम कुटुम्बकम् ।

ANSWER उत्तर

Personal answer. Each student writes the names of their own family members. Model answer (names are only examples):

हिन्दी: यह निजी उत्तर है — प्रत्येक विद्यार्थी अपने परिवार के सदस्यों के नाम लिखे। नीचे आदर्श उत्तर (नाम केवल उदाहरण हैं):

१. मम मातुः नाम **सुमित्रा** । मम अग्रजस्य नाम **राकेशः** ।
My mother's name is Sumitra. My elder brother's name is Rakesh.

२. मम अनुजायाः नाम **मीना** । मम पितामहस्य नाम **रामलालः** ।
My younger sister's name is Meena. My grandfather's name is Ramlal.

३. मम पितामह्याः नाम **कमला** । मम पितृव्यस्य नाम **महेशः** ।
My grandmother's name is Kamala. My paternal uncle's name is Mahesh.

४. मम पितृव्यायाः नाम **गीता** । एतत् मम कुटुम्बकम् ।
My paternal aunt's name is Geeta. This is my family.

NCERT Archive

QUESTION 7 प्रश्न ७

७. अधः श्रीरामस्य कुटुम्बस्य रेखाचित्रम् अस्ति । चित्रं दृष्ट्वा उदाहरणानुसारं वाक्यानि रचयन्तु —

यथा – रामस्य पिता दशरथः

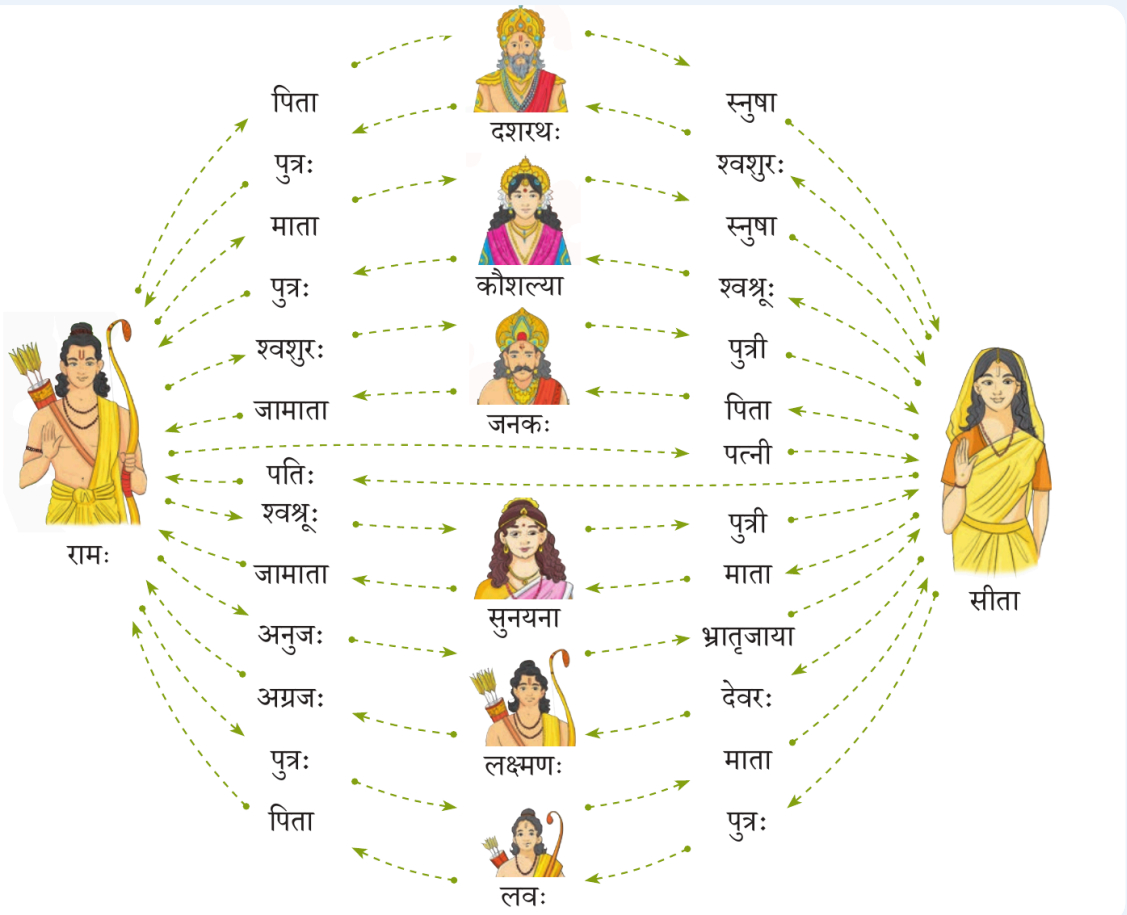

ANSWER उत्तर

How to read the diagram: each arrow pair gives the relation of one person to the other — "X-स्य (relation) Y". There are 13 pairs on Rama's side and 13 on Sita's side.
हिन्दी: प्रत्येक तीर-युग्म दो व्यक्तियों का सम्बन्ध बताता है — "X-स्य (सम्बन्ध) Y" । राम की ओर 13 और सीता की ओर 13 वाक्य बनते हैं ।

Rama's side · राम की ओर से

१. **रामस्य पिता दशरथः ।**
Rama's father is Dasharatha. · राम के पिता दशरथ हैं ।
given in the book as the example · पुस्तक में उदाहरण के रूप में दिया है

२. **दशरथस्य पुत्रः रामः ।**
Dasharatha's son is Rama. · दशरथ के पुत्र राम हैं ।

NCERT Archive

३. **रामस्य माता कौशल्या ।**
Rama’s mother is Kaushalya. · राम की माता कौशल्या हैं।

४. **कौशल्यायाः पुत्रः रामः ।**
Kaushalya’s son is Rama. · कौशल्या के पुत्र राम हैं।

५. **रामस्य श्वशुरः जनकः ।**
Rama’s father-in-law is Janaka. · राम के श्वसुर जनक हैं।

६. **जनकस्य जामाता रामः ।**
Janaka’s son-in-law is Rama. · जनक के दामाद राम हैं।

७. **सीतायाः पतिः रामः ।**
Sita’s husband is Rama. · सीता के पति राम हैं।

८. **रामस्य श्वश्रूः सुनयना ।**
Rama’s mother-in-law is Sunayana. · राम की सास सुनयना हैं।

९. **सुनयनायाः जामाता रामः ।**
Sunayana’s son-in-law is Rama. · सुनयना के दामाद राम हैं।

१०. **रामस्य अनुजः लक्ष्मणः ।**
Rama’s younger brother is Lakshmana. · राम के छोटे भाई लक्ष्मण हैं।

११. **लक्ष्मणस्य अग्रजः रामः ।**
Lakshmana’s elder brother is Rama. · लक्ष्मण के बड़े भाई राम हैं।

१२. **रामस्य पुत्रः लवः ।**
Rama’s son is Lava. · राम के पुत्र लव हैं।

१३. **लवस्य पिता रामः ।**
Lava’s father is Rama. · लव के पिता राम हैं।

Sita’s side · सीता की ओर से

१. **दशरथस्य स्नुषा सीता ।**
Dasharatha’s daughter-in-law is Sita. · दशरथ की पुत्रवधू सीता हैं।

२. **सीतायाः श्वशुरः दशरथः ।**
Sita’s father-in-law is Dasharatha. · सीता के श्वसुर दशरथ हैं।

३. **कौशल्यायाः स्नुषा सीता ।**
Kaushalya’s daughter-in-law is Sita. · कौशल्या की पुत्रवधू सीता हैं।

NCERT Archive

४. **सीतायाः श्वश्रूः कौशल्या ।**
Sita’s mother-in-law is Kaushalya. · सीता की सास कौशल्या हैं।

५. **जनकस्य पुत्री सीता ।**
Janaka’s daughter is Sita. · जनक की पुत्री सीता हैं।

६. **सीतायाः पिता जनकः ।**
Sita’s father is Janaka. · सीता के पिता जनक हैं।

७. **रामस्य पत्नी सीता ।**
Rama’s wife is Sita. · राम की पत्नी सीता हैं।

८. **सुनयनायाः पुत्री सीता ।**
Sunayana’s daughter is Sita. · सुनयना की पुत्री सीता हैं।

९. **सीतायाः माता सुनयना ।**
Sita’s mother is Sunayana. · सीता की माता सुनयना हैं।

१०. **लक्ष्मणस्य भ्रातृजाया सीता ।**
Lakshmana’s brother’s wife is Sita. · लक्ष्मण की भाभी सीता हैं।

११. **सीतायाः देवरः लक्ष्मणः ।**
Sita’s brother-in-law (husband’s younger brother) is Lakshmana. · सीता के देवर लक्ष्मण हैं।

१२. **लवस्य माता सीता ।**
Lava’s mother is Sita. · लव की माता सीता हैं।

१३. **सीतायाः पुत्रः लवः ।**
Sita’s son is Lava. · सीता के पुत्र लव हैं।

NCERT Archive

QUESTION 8 प्रश्न ८

८. निम्नाङ्कित-पुस्तकसूचि-मध्ये कस्य उपरि किम् अस्ति इति लिखन्तु —

यथा – १. लीलावत्याः उपरि पञ्चतन्त्रम् अस्ति ।
२. भगवद्गीतायाः उपरि लीलावती अस्ति ।

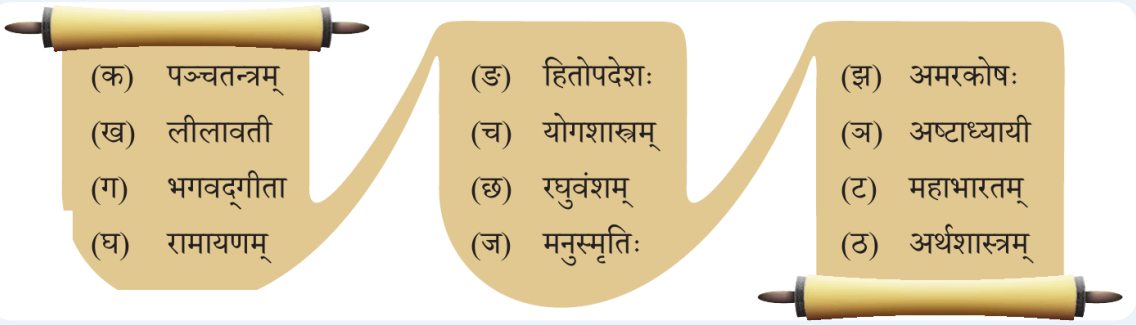

ANSWER उत्तर

Method: the books are stacked in the order (क), (ख), (ग) … (ठ); each book lies on top of the next one. So the sentence is "**book below (षष्ठी) + उपरि + book above + अस्ति**". The two examples in the book already follow this order.
हिन्दी: पुस्तकें क्रम (क), (ख), (ग) … (ठ) में हैं; प्रत्येक पुस्तक अपने बाद वाली पुस्तक के ऊपर है। इसलिए वाक्य बनता है — "नीचे वाली पुस्तक (षष्ठी) + उपरि + ऊपर वाली पुस्तक + अस्ति"।

१. **लीलावत्याः उपरि पञ्चतन्त्रम् अस्ति ।**
Pañchatantra is on top of Lilavati. · लीलावती के ऊपर पञ्चतन्त्र है।
given in the book as the example · पुस्तक में उदाहरण के रूप में दिया है

२. **भगवद्गीतायाः उपरि लीलावती अस्ति ।**
Lilavati is on top of Bhagavadgita. · भगवद्गीता के ऊपर लीलावती है।
given in the book as the example · पुस्तक में उदाहरण के रूप में दिया है

३. **रामायणस्य उपरि भगवद्गीता अस्ति ।**
Bhagavadgita is on top of Ramayana. · रामायण के ऊपर भगवद्गीता है।

४. **हितोपदेशस्य उपरि रामायणम् अस्ति ।**
Ramayana is on top of Hitopadesha. · हितोपदेश के ऊपर रामायण है।

५. **योगशास्त्रस्य उपरि हितोपदेशः अस्ति ।**
Hitopadesha is on top of Yogashastra. · योगशास्त्र के ऊपर हितोपदेश है।

६. **रघुवंशस्य उपरि योगशास्त्रम् अस्ति ।**
Yogashastra is on top of Raghuvamsha. · रघुवंश के ऊपर योगशास्त्र है।

NCERT Archive

७. **मनुस्मृतेः उपरि रघुवंशम् अस्ति ।**
Raghuvamsha is on top of Manusmriti. · मनुस्मृति के ऊपर रघुवंश है।

८. **अमरकोषस्य उपरि मनुस्मृतिः अस्ति ।**
Manusmriti is on top of Amarakosha. · अमरकोष के ऊपर मनुस्मृति है।

९. **अष्टाध्याय्याः उपरि अमरकोषः अस्ति ।**
Amarakosha is on top of Ashtadhyayi. · अष्टाध्यायी के ऊपर अमरकोष है।

१०. **महाभारतस्य उपरि अष्टाध्यायी अस्ति ।**
Ashtadhyayi is on top of Mahabharata. · महाभारत के ऊपर अष्टाध्यायी है।

११. **अर्थशास्त्रस्य उपरि महाभारतम् अस्ति ।**
Mahabharata is on top of Arthashastra. · अर्थशास्त्र के ऊपर महाभारत है।

NCERT Archive

PR

CLASS 6 SANSKRIT · DEEPAKAM · CHAPTER 11

परियोजनाकार्यम्

Solutions · 3 tasks · समाधान · ३ कार्याणि

TASK 1 कार्यम् १

१. स्वपरिवारस्य मित्रपरिवारस्य च परिचयं प्रत्येकं दशभिः-दशभिः वाक्यैः लिखन्तु ।

ANSWER उत्तर

Personal answer — model. Replace the names with those of your own family and your friend’s family. Ten sentences each (names are only examples).

हिन्दी: यह निजी कार्य है — नीचे आदर्श उत्तर है; नाम अपने परिवार तथा मित्र के परिवार के अनुसार बदलें।

(अ) मम परिवारः · My family

१. **मम नाम दिनेशः ।**
My name is Dinesh.

२. **मम पितुः नाम सुरेशः ।**
My father’s name is Suresh.

३. **मम मातुः नाम सुमित्रा ।**
My mother’s name is Sumitra.

४. **मम पितामहस्य नाम रामलालः ।**
My grandfather’s name is Ramlal.

५. **मम पितामह्याः नाम कमला ।**
My grandmother’s name is Kamala.

६. **मम अग्रजस्य नाम राकेशः ।**
My elder brother’s name is Rakesh.

७. **मम अनुजायाः नाम मीना ।**
My younger sister’s name is Meena.

८. **मम पितृव्यस्य नाम महेशः ।**
My paternal uncle’s name is Mahesh.

NCERT Archive

९. मम पितृव्यायाः नाम गीता ।
My paternal aunt's name is Geeta.

१०. एतत् मम कुटुम्बकम् ।
This is my family.

(आ) मम मित्रस्य परिवारः · My friend's family

१. मम मित्रस्य नाम अजितः ।
My friend's name is Ajit.

२. अजितस्य पितुः नाम मोहनः ।
Ajit's father's name is Mohan.

३. अजितस्य मातुः नाम सविता ।
Ajit's mother's name is Savita.

४. अजितस्य पितामहस्य नाम हरिप्रसादः ।
Ajit's grandfather's name is Hariprasad.

५. अजितस्य पितामह्याः नाम शान्ता ।
Ajit's grandmother's name is Shanta.

६. अजितस्य अग्रजस्य नाम अमितः ।
Ajit's elder brother's name is Amit.

७. अजितस्य अनुजायाः नाम रिया ।
Ajit's younger sister's name is Riya.

८. अजितस्य पितृव्यस्य नाम विनोदः ।
Ajit's paternal uncle's name is Vinod.

९. अजितस्य पितृव्यायाः नाम सुधा ।
Ajit's paternal aunt's name is Sudha.

१०. एतत् अजितस्य कुटुम्बकम् ।
This is Ajit's family.

NCERT Archive

TASK 2 कार्यम् २

२. मातृभाषया एतादृशानां पञ्चानां प्रहेलिकानां संग्रहं कुर्वन्तु ।

ANSWER उत्तर

Collection task. Any five riddles from the student's own mother tongue are correct. Model collection in Hindi:

हिन्दी: अपनी मातृभाषा की कोई भी पाँच पहेलियाँ सही उत्तर हैं। हिन्दी में आदर्श संग्रह:

१. एक थाल मोती भरा, सबके सिर पर औंधा धरा । चारों ओर वह थाल फिरे, मोती उससे एक न गिरे ।

उत्तर · Answer: आकाश (sky)

२. हाथ-पैर नहीं, फिर भी चलती है; टिक-टिक करके समय बताती है ।

उत्तर · Answer: घड़ी (clock)

३. रात को आए, दिन में जाए; कभी पूरा तो कभी आधा नज़र आए ।

उत्तर · Answer: चाँद (moon)

४. चार पैर पर खड़ी हूँ, पर चल नहीं पाती; पीठ टिकाकर बैठते सब, मैं बोझ उठाती ।

उत्तर · Answer: कुर्सी (chair)

५. सिर पर कलगी, रंग-बिरंगे पंख; बादल देख नाचे, बताओ कौन ?

उत्तर · Answer: मोर (peacock)

NCERT Archive

TASK 3 कार्यम् ३

३. क्रीडा

एकदा सर्वे गोपनागोपनं क्रीडन्ति स्म । तस्मिन् दिवसे नाजियायाः क्रमः आसीत् । नाजिया शतं यावत् गणयित्वा सर्वान् अन्वेष्टुं प्रस्थिता । ... अजितः उपरिष्टात् कूर्दित्वा तस्मिन् 'धप्पा' इति अकरोत् । नाजिया पुनः अङ्कान् गणयितुं गच्छति ।

ANSWER उत्तर

Story key. The book gives no written question here; this table lists, from the story (p. 120), where Nazia found each friend in the hide-and-seek game.

हिन्दी: पुस्तक में यहाँ लिखित प्रश्न नहीं है; कथा (पृ. 120) के आधार पर नीचे बताया गया है कि नाजिया को कौन-सा मित्र कहाँ मिला।

मोहितः	द्वारस्य पृष्ठे प्राप्तः ।	Mohit — found behind the door · मोहित — दरवाज़े के पीछे मिला
बबली	कपाटिकायाः पृष्ठे प्राप्ता ।	Babli — found behind the cupboard · बबली — अलमारी के पीछे मिली
उमा	पर्यङ्कस्य अधः प्राप्ता ।	Uma — found under the bed · उमा — पलंग के नीचे मिली
मीता	पितामह्याः पृष्ठे लब्धा ।	Meeta — found behind grandmother · मीता — दादी के पीछे मिली
अजितः	उपरिष्टात् कूर्दित्वा 'धप्पा' इति अकरोत् ।	Ajit — not found; he jumped down from above and called 'dhappa' at the tree, so Nazia had to count again (पुनः अङ्कान् गणयितुम्) · अजित — नहीं मिला; ऊपर से कूदकर उसने 'धप्पा' किया, इसलिए नाजिया को फिर गिनती करनी पड़ी।

NCERT Archive